

Svjedočanstva o patnjama

Talijanski franjevac o. Simpliciano Gomiero, koji je do 1947. živio i djelovao u franjevačkom samostanu u Pulli, zapisa je što doživio osobno i što je čuo o progona hrvatskih svećenika krajem i poslijepodne drugog svjetinskog rata u Hrvatskoj. Svoje svjedočanstvo taj je franjevac objavio 1959. g. u Buenos Airesu, a izvadak iz tega opširnijeg svjedočanstva za Glas Končila preveo je Ivan Prusac.

● «Ti si brojka dok se ne preodgođiš»

Sestog studenog 1947. došli su pripadnici OZNE (jugoslavenske tajne policije) u naš franjevački samostan u Pulli i uhitili nas petoricu svećenika: o. Bellatu, o. Benincasa, o. Kocančića, o. Matieli i o. Gomieru. Dali su nam vremena i odobrili da spakujemo svoje stvari, koje smo htjeli ponijeti se sobom. Rekli su nam: »U Lepoglavi u Staroj Gradiški (kaznionicama) možete se moliti Bogu, čitati mise, vršiti vaše svećeničke dužnosti, učiti i pišati.« Mi smo im povjerivali da ih ublažilo nešto nemir prilikom odlaške iz našega mirnog doma u tešku tamnicu.

Bila je subota kad su nas odveli. Prvoga dana putovanja nisu nam dali ništa za jelo. Drugoga dana, u nedjelju, niti je bilo jela niti mise. Treći dan putovanja bio je jednak prvom, a isto tako i u zadnji dan, utork, kad smo dosegli u Staru Gradišku. Kad smo stigli u zatvor, odvezeli su nam knjige, breviare, paramente, kaleže, krunice, medaljice i sve ostalo. Nakon togu bili smo odišani do kože. Prilikom šisanja ja sam kradom uzeo jednu medaljicu sv. Ante, jer je stvarao bio njegov dan. Tu smo dobili prvu hranu — praznu i neukusnu juhu. Ja nisam mogao jesti, pa su to stariji zatvorenici uzeli kao manu a neba.

Nakon toga odvedeni smo u jednu većku sobu, gdje je već bilo otvorenih 40 zatvorenika. Dobio sam jedan hroj uz napomenu: »Ti si jedna brojka i estasi ćeš brojka tako dugo dok se ne preodgođiš i dok ne prilivajuš našu matku. Istom onda postat će od tebe čovjek. Jednom mjesecu možes napisati kući pismo od deset redaka na hrvatskom jeziku.«

Bili smo pozvani u ured za preslušavanje i prozivani po brojevima koje smo dobili. U taj ured doveli su još jednoga svećenika — oca Franjetića. Kroz prozor smo ugledali u dvorištu tri reda svećenika. Među njima smo prepoznali župnika Čeka iz Lanista u Istri. Jugokomunisti su prije tri dana ubili njegova kapelana, svećenika Miru Bulešića, dok su župnika Čeka prije tri dana doveli ovamo.

U uredu smo bili ispitivani i optuživani za one stvari koje su u slobodnim zemljama svijeta dopuštene, a u Jugoslaviji mi čemo biti za njih bez suda osuđeni na tešku tamnicu. Preslušanje nije bilo ništa drugo osim uvreda i prijetnji uz već gotovo osudu — samo je još trebao doći stražar Ilija i odvesti nas u zatvorsku kulu.

Ta je kula tamnica za četiri vrste osuđenika: za teš-

ke zločince, za vrle svećenike, za vrubnike intelektualce i za političare rođenike. Doček stražara Ilije i vodi nas ka najpoštenijim ljudima katoličke Hrvatske, pred kojima se klanjaju i teški zločinci. Jugoslasti su dovele zločinice na ruglo tim časminu muževima, ali zločinci s udjeljivanjem sušreću te muževje časti, vjere i ljudskosti.

Kad je Ilija doveo pred kuju, onda smo ugledali tešku vrata sa željeznim potugama i jakim lancima. Kad je Ilija otvarao vrata, zavezivali su lanci iz staroga turskog doba. Jedašto smo stupili unutra, a već su se pred nama našli druga teška vrata. Onih je uz zvezket otvorio i mi smo unijeli prvu strahu. Dešmo su opet bila vrata, a imala su broj 21. Ilija je okrenuo ključ, otvorio teško krilo vrata i gurnuo Bellata i Franjetića unutra. U sobu 31 ugurao je Benincasa i Matieli, a mene i Kocančića zatvorio je u treću sobu: grozni smrđ i grobna tišina! Svi su zatvorenici stajali. Stajali su neprekiniti poput kipova u crkvi.

● Svećenici morali rušiti crkvu u Staroj Gradiški

Stražar je reskim glasom kazao gdje su naši kreveti i potom se teškim korakom udaljio. Sad su nam pristižati zatvorenici i pozdravili nas hrvatski, jer su nas držali za Hrvate. Svi oni govore lično i prijazno. Nose rasigranu i prijavu odjeću, jer nikada nisu dobili niti vode za pranje niti igle za krapanje. To su hrvatski svećenici.

Iz zapisa talijanskog franjevca Simpliciana Gomiera (1)

Mrtvi dom hrvatskih svećenika

Soba je duga 12 metara, široka 6 i teško visoka. Drveni kreveti su na katove, svaki krevet za po dvejcu, ali na njima spavaju tri do četiri osobe. U kucevinu su kantke (kobile) za vršenje nužde. Nitko ih ne pere i stoga zagaduju zrak do mužnina. U sobi se ne smije pušiti, sjediti ni hodati, već se mora nijemo statati. Na svaki šušanj svi reagiraju i zaustavljaju se.

U pet sati moramo ustačati. Jedan svećenik moli tihno „Andeo Gospodnje“, dok drugi tihno odgovaraju. U pet sati i sa pet minutu viču stražari na hodniku: »Kante, vodale — i otvaraju ćelije. Mi iznosimo latrine, trčimo u dvorište da ih ispraznimo. Na jednu prazniju kanticu dođu nam šturu vode. S tom vodom i neopramim kiblama točimo natrag u kiblama. Trčimo natrag u i neprestano viču: »Brzo, brzo! U nama izravnjuju sljice iz staroga Egipta: silike marljivih robova i brutalnih nadglednika.

Nije to dobra usporedba. Kod starih Egipćana bili su učenjaci i svećenstvo veoma ugledni ljudi, a jugoslavenski „naprednjaci“ drže ih u teškoj tamnici. Stari su robovi imali zahode vani i dovoljno pišće vode za rijeke Nile, a progresivna Jugoslavija zagaduje zrak najuglednijim muževima hrvatskoga naroda i ne da im ni vode za pranje iz muhe Save.

Za doručak dobivamo nešto tople vode. Biva hitro podijeljena i mi brzo pijemo. Sve se to događa u žurnbi. Tjeraju nas na posao dok se stražari deru u vježbu: »Gledajte pred sebe u zemlju, držite ruke na ledima,

šutite i naprijed marš! Triput obilazimo našu zgradu. To je naša jutarnja šetnja. Umivanje je dvije minute s nešto malo vode i onda trkom uz prijetnje i dernjavu stražari nastraj u ćeliju.

U sedam sati odjeknu zvezket. Trčimo iz sobe na radno mjesto. Rušimo staru crkvu. Zidovi su njezini debeli poput tvrdave. Nas dvije stotine razbijamo žbuku i trgamo cigle, dok drugih tri stotine uzimaju ciglu i trčeći je nose dalje do mjesta gdje treba da nastane zgrada za službenike. Dakle, mi radimo za naše mučitelje. Drhtimo od zime. Stražari viju, grde nas i prijetje. To je njihov posao.

Oko 1.500 zatvorenika ide na rad u velikim ciglanu kod Okučana. Mnogošću zatvorenika odvode na rad u štumlji, dok ostali ostaju u zatvorskom dvorištu, gdje popravljaju bodljikavu žicu, koja će biti upotrijebljena na gradnjui pruge Šamac-Sarajevo i za zatvorenike na radu u Šumlji. Radnici-zatvorenici stalno dolaze i odlaže — uviđek u žurbi i uz vik.

● Duh je jači od diktatora

Oprikljike desetak svećenika stječku drva za službenike i stražare. Ostali su svećenici ostavljeni u ćelijama. K njima često dolaze stražari i službenici i na njih viču. Svećenici šutke primaju te pogrede i pouke. Oni nose crnu odjeću a za razliku od ostalih zatvorenika koji nose smeđu odjeću.

U podne zvučnik daje znak za prekid rada i za polazak na ručak. Za ručak je rijetki grah. U 13 sati je

vrijeme za pušenje. Tko je od prijatelja ili od kuće dobio nešto duhana, taj je mogao pušiti.

U 13 sati i deset minuta tjeraju nas u ćeliju gdje moramo statiti i povremeno primati zapovijedi. Ne prestano se malazimo u naftostici i poput robova pod bićem.

Jugoslavenski faraoni bi htjeli postići da drže sreću i razum visoko izobraženih i poštenih zatvorenika pod pritiskom i bićem, da bi ih tako stavili posvema u službu svojih gospodara. Pod njihovim bićem ili treba umrijeti ili podleći batinama.

Ali duh svećenika i ljudi tako je jak da što su diktatori grozni, to više dolazi do izražaja snaga duha. Taj sam duh primjetio kod svoje duhovne braće već prvih dana, a kasnije i kod mnogih intelektualaca. Zanimalo me je što su oni sve morali podnijeti u zadnje tri godine.

Kad su stražari opazili da sam s nekim svećenicima potihno razgovarao na talijanskom, smjesta su me premjestili u jednu sobu gdje je sobni starješina bio jedan zatvorenik koji je govorio talijanski, a zvao se Rasin. Rasin je prije živio u Rimu kao doušnik jugoslavenske Službe sigurnosti, gdje je počinio mnoga nedjela. Kad se vratio u domovinu, bio je osuđen na 15 godina zatvora. Usprkos tome, meni je uspjelo da se potajno sporazujem sa svojom duhovnom subraćicom.

Nakon pada hrvatske države 1945. godine mnogi su svećenici bili poubljani i pozavarani na različitim kaznionicama diljem Hrvatske. Krajem 1945. koncentrirali su svećenstvo u dvije velike kaznionice: Lepoglavu i Staru Gradišku.

Za vrijeme NDH (1941.—1945.) Stara Gradiška je bila sabirni logor u koji su ustaše izručivali svoje protivnike i gdje su mnogi od njih bez suda poginuli. Od god. 1945. Stara Gradiška je sabirni logor u rukama jugokomunističkih vlastodržaca i on je po svojim grozotama nadmašio sve logore Nezavisne Države Hrvatske. Kad su komunisti krajem 1945. godine sabrali svećenike u Staru Gradišku, onda su svećenici smjeli nedjeljom čitati misu za zatvorenike i vjernike. Radnim danom oni su radijili po uređima i tako su nadomještali namještene, kojih su vlasti još malo imale. Svećenici su inače zajedno spavali sa zločincima i danomice slušali prijetnje novih moćnika. Svećenike je najviše boljela činjenica da su mnogi zatvorenici ubijani u logoru i mnogi odvedeni iz logora da budu ubijeni.

(Nastavlja se)

IZ STARIH ALBUMA

Nije mu uzvraćena zaštita

Objavljujemo sliku župnog pjevačkog zboru iz Ozlja na kojoj je u prvom redu u sredini ondašnji župnik DR. MATIJA KRANJČIĆ. On je prema sjećanjima svjedoka poratnih zbiranja ubijen bez suda i pokopan u reverendu negdje kraj Kupe. Među mještanjima ozuljskog kraja zna se da je prije toga morao sam sebi iskopati grob. Nije mu pomoglo ni to što je od ustaša zaštitio komunista Vjekoslava Tropu (na slići prvi zdesna u gornjem redu), kojemu je poslije rata podignut spomenik.

Mrtvi dom hrvatskih svećenika

Nakon nekoliko mjeseci, u veljači 1946., počela su mučenja svećenika. Obučeni su u crne uniforme ustaške policije. Vlasti su sve nedaleće i svu kriticu svajivale na ustaše i njih označavale kao najveće zločinice na svijetu, pa su svećenike stavljali u ustaške uniforme i onda ih upotrebljavali za najteže rade.

● Što su svećenici radili u grobnici

«Tu gdje sada stoji kuća — pratio nam je jedan duhovni substrat o tim radovima — »tu je 1945. godine bila grobnica u kojoj su ležala tjelesa u raspodjelu onih ljudi koje su pobili crveni mučitelji. Mi smo bili prisiljeni da golim rukama očistimo tu grobnicu. Bili smo do dana duže potreseni nad tim grozotama: krv, čuperci kose, kosti, razbijene lumbane i trulo meso pomicano sa zemljom. To su bili ostaci branitelja slobode i domovine, vjere i čovječnosti, pošto su bili izručeni jugokomunistima. Strašno je ono što su bili od njih načinili, a usto su nam zlisoradno govorili: 'Vi ste krivi za ove žrtve! Te su ljudi poubjivali veće ustaše i prokleti Nijemci!' Mi smo šutjeli jer smo znali odveć dobro da su to hrive jugokomunista. Krv ih žrtava viće u nebo, k Bogu, koji zna za pritajene krvnike i jednoga će ih dana izvesti na svjetlo. Svi su zidovi bili popraskani krvju — to je krv nepoznatih žrtava jugokomunista. Izvještaj o tim grozotama bio je bolan za izvestitelja i za njegove slušače tako te više ne može govoriti. Umjesto njega nastavila jedan drugi:

«Čišćenje jame bilo je groznije nego čišćenje grobničice. To se desilo na posetku čim smo bili dovezeni u Staru Gradišku. Onda nas je bilo 30 svećenika. Jama ili jarak bio je udaljen odavde 10 kilometara. Jednoga jutra doveli su nas natašte u tu šumu. Tu su bila dva duboka jarka (šance) puna mrtvih tjelesa (lejeva) zarobljenih Hrvata i Nijemaca koje su poklali jugokomunisti ili partizani. Oni su nam dali nekoliko lopata za iskopanje.

Jedva da smo bili započeli s iskopanjem kad je počeo dolaziti narod sa svih strana. U stvarnosti narod je bio ovom dovezem državnim teretnim kolima, jer je prije toga bilo javljeno da su otkrivene žrtve ustaša i Nijemaca. Nama su obukli ustaške odore (uniforme) i čim smo bili izvukli prva tjelesa, odmah se narucena svjetina počela na nos derati: 'Zločinci, ubojice!' Htjeli su nas poubjaviti, ali su nas stražari branili, i to iz dva razloga: htjelo nas se

duševno mučiti i pred jačinu pokazati da nisu vlasti već popovi otkrili — tjebe ustaša i Nijemaca.

Domaće nas stražari nisu više trebali braniti jer što je iskapanje više napredovalo, time je groznički bivao smrad koji je postao nesnosan. Svi su si začeli nosnici i odmicali od nas, no mi smo morali i dalje iskupati raspadnutu tjelesa; golim smo nogama hodali po tim tjelesima i golim ih rukama vadili napole. Naše su noge propadale u trulo meso dok smo svojim rukama morali pojedine dijelove tjelesa polagati na travu. Snašli su ruku kapala jedna tekucišta. Strašno! Valjamo jedno tijelo za drugim i polagali na travu. Znoj od sitaha curio je preko naših čela, dok je svjetlina izdaleka vikala prema nama: 'Ubojice'.

Mučila nas je i žed. Ah, kad bismo imali nešto veće da ublažimo naše mu-

žili smo vode za pranje, a oni su se smijali iz svega glasa. Svećenici koji su bili ostali u celijama plakali su kad su nas vidjeli u tom stanju. S nama je u celiji došla smrt i ispunila ih smradom mrtvackoga raspadanja! Kakvih li misli o smrti, onostranom životu, o Božjoj pravednosti i o vječnom životu? O slavnom životu koji čeka one što rade za Boga, za spas svojih duša i obraćenje grešnika, te ostaju Spasitelju i Stvoritelju vječni, vjerni u zlim progostinjama i bolnim kugnjama! Sad smo mi ubojice na koje vlasti hušaju i malu djecu, poput malih psica, da bi nas oni ugrijali kamenjem i uvereju, nas vijenac vječne slave! To nam je davalo snagu kod iskapanja mrtvih.

Na iskopanju raspadnutih smrtnih ostataka radili smo 20 dana! Kako smo mogli to izdržati? Gotovo

čovjeku ubiti Boga, a stalno su prisiljeni da misle na Njega: odakle ta smrtenost srca i plemeniti izražaj na licima onih koje oni muče ako ne od nevidljivoga Bića koje nad svime bide i koje će svakomu dati nagradu prema njegovim zaslugama!

U Staru Gradišku doveđeni su mnogi intelektualci, profesori, inženjeri, učitelji i akademici. Svi su ovorno doveđeni na preodgoj: iz vjernika trebaju da postanu ateisti i komunisti, iz Hrvata Jugoslavena, iz ljudi životinje i od slobodnjaka robovi u službi diktatora. Dolazili su njihovi predavači koji su nam iznošili svoje ideje, a nama je bilo dopušteno da i mi možemo iznijeti svoje misli i pogledove. Dogadalo bi se da su se njihovi govornici zbrunili nakon naših izlaganja te više nisu bili u stanju da brane svoje marksističke ideje, čak su često morali odobravati našim uvjerenjima.

planu (tada je taj plan bio u trećoj godini i već je pokazivao mnoga razotkrivanja). Drugi su novinski stupci bili puni napadaja na zapadnu demokraciju, njemačke naciste, katoličke svećenike itd. Danas tako, sutra onako — svaki dan isto, da bi nas se na taj način preodgojilo.

Ne samo da su nas riječima preodgojili već i djelima, to jest mučenjima, kojima su nas željeli duševno i tjelesno uništiti. Oni su to nazivali "preodgoj", dok se to imao zove tretatura. Stara je Gradiška nazvana mjestom za preodgoj ljudi, no naziv "mučilištite za ljudi" bolje bi joj odgovarao. Zatvorenicima su mučeni teškim radom u šumi i na željezničkim prugama, gladom i stadećim, a kad obole, onda budu poslati na "drugoj svijetu", dok drugi dolaze na njihovo mjesto. Vječni odaci i primore. Stara Gradiška je dom mrtvih...

● Franjevac dobacivao šale stražarima

U mojoj sobi br. 19 b. ma nekoliko "ranjivaca": o. Krešo Klement, o. Jarko Eterović, fra Marmeto Margetić... Otac Krešo je bio poglavac samostana i osudjen je kao suradnik kardinala Stepinca. On je uvihek bio veseli čudi, uvihek se je smješkao, na ništa se nije tužio — pravi pravac franevac. Bio je malena rasta i punačak. Fratar Marmeto je visok i vitak; on je bio skaristan u franjevačkoj crkvi (na Kapitolu). Bio je suden zbog suradnje s kardinalom Stepincom. Bio je bistar, veseo i svakomu ugodan. Divljim stražarima dobacivao je odgovarajuće šale. Otac Jerko je svoje studije svršio u Jeruzalemu. On govorio ne samo hrvatski nego i talijanski, engleski, španjolski, njemački i arapski. Godine 1941., kad je stigao natrag u Hrvatsku na odmor, bila je proglašena Nezavisna Država Hrvatska. On je svojemu narodu tada služio kao vojni dušobrižnik. Nakon propasti hrvatske države 1945., bio je taj misionar Sv. Zemlje osudjen na 5 godine teške tannice. Stalno nam je pripovedijao o svetim mještima: Betlehemu, Nazaretu, Jordanu, Emausu... i dalje sanja o Svetoj Zemlji.

U drugim su čelijama: o. Bernardin, gvardijan franjevačkog samostana u Crikvenici, o. Petar Grabić bio je provincijal Presv. Otkupitelja u Splitu, otac Anselmo Canjuga, pobožan kapucin i poznati glazbeni pedagog, isusovac o. Perica, oko 80 godina, glijali veljak, poznati propovjednik.

Crkva u Staroj Gradiški koju su mordili rušili i katolički svećenici

ke! Oči su nam suzile i peklo nas je u njima. Srce nam je stiskala tuga. Vapili smo k Bogu i Bog je bio naša jedina snaga. Snaga neobična kod takvih fizičkih, a još više psihičkih napora!

● S nama je u celiji došla smrt

Cijeli dan smo radili u ljudskom raspadanju i zagonedenom zraku pod najtežim privjetnjima i najpodlijem uvedrenja. Došla je večer. Tjelesno i duševno posve utrujeni moreli smo se pješice ratiti u kaznionicu. Neprani, jer nam nisu uporec dali vode. Tra-pali smo travu da tako otrema miris trulih tjelesa. Kretali smo se poput mrtvaca i putem smo se mordili Bogu iz dubine žalosne ponizene duše.

Nakon povratka gurnuli su nas u naše celije kako nam je bila donesena večera. Tko bi jeo s takvom rukama? Tko može jesti s tako žalošnim srcem? Tra-

bez jela i pića ostali smo na životu! U otrvome smo ležine zabadali svoje ruke i noge i nismo oboljeli. Radili smo stvari od kojih bi čovjek mogao poludjeti, no mi smo ostali razumom svježi i voljno čvršći da trpmo za Boga i za svoj narod.

Cijelu noć smo udisali zadah smrti, a srce natu je ostalo nepomorućeno u pouzdanju na Boga! Tra-peli smo šutke!

Stara je Gradiška postala nama svećenicima dom mrtvih. Ali iz mrtvoga doma nikrat će novi život. Bojom shrvana lica službenika Božjih često su zapanjila naše krvave mučitelje.

● Zabranjena rasprava s predavačem

«Ovi su se ljudi bojali da bi njihova nedjelja mogla doći pred svjetsku javnost, ali još veći strah su imali pred Bogom i pred vjeronom. Oni su htjeli u

vim dokazima. Njihova su predavanja većinom završavala njihovim porazom.

Isprijenjenim zatvorenicima to je bila zadovoljstvena i često im je izmamilo tihni podsmitnjek. Svaki je vidio da su crveni predavači neuki, njihovi govornici naučeni kako bi ih potom izbrbiljali pred zatvorenicima. Zbog toga je bila izdana zabrana: Zatvorenici nisu više smjeli debarati s predavačima, nego pažljivo slušati i naparmet učiti. Predavači nisu više dolazili u dvoranu za diskusije i u određeno vrijeme, nego su zatvorenici u određeno vrijeme svrstanu u dvoratu u redove gdje su stojeli na suncu, vjetru, po kiši i snijegu slušali preko zvučnika govore nevidljivim govornika koji su govorili iz jedne zatvorene prostorije. Tu su dječatost kasnije premijeli na štampu: Svi su stupci novina bili puni sjajnih govora jugoslovenskih državnika i ruskih boljevičika — beskončni hvalospjevi o petogodišnjem

Nastavila se

Mrtvi dom hrvatskih svećenika

U Staru Gradišku doveden sam u studenom 1947. godine. U ožujku je bila velika poplava. Riječka Savina je poplavila kaznionicu i voda se bila popela preko jednog metra visoko. U prizemiju Kule bili su u redi i rādionice. Prestrani službenici zajašili su na bijedne zatvorenike kao na konje i tako se dali iznijeti na suho, otkuda su nam i dalje zapovjedali. Tako su nam zapovjedili da svećenici izvuku teške strojeve iz vode. Bila je noć. Svećenici su probudeni i poslani u vodu da bi restavili strojeve i njihove dijelove iznijeli na suho.

● Sedam dana i noći u vodi

Svećenici nisu imali spretosti za taj posao. Godospodar su se uz davolske psovke derali na njih. Psovili su im Bogu. Svoritevija i Majku Božiju, da osjetljivije pogode te časne muze.

Mi smo šli u vodu. Duboka je jedan metar i veoma hladna; nakon jednoga sata izali smo iz vode, jer su nam se udovi ukocili od hladnoće. Ali uz prijetnje i psovke opet su nas potjerali u vodu. Radili smo tako cijeli dan i proumrli došli u čeliju. Nismo imali vatre da se ogrijemo i da osušimo komade odjeće. Nju smo izmikali i opet obukli, jer nam nisu dopustili da je objesimo u čeliji da se suspiši. Onda smo legli u krevet i zamotali se u suhi pokrivač, ali se nismo mogli ugrijati. Cijelu smo noć cvokotali zubima od zime, i to je tako trajalo sedam dana i sedam noći. Oni su nas htjeli radom u vodi iscrpiti, no mi smo ostali na životu i nijedan dan nije obolio od upale pluća ili od reumatizma. Svi smo mi u tom vidjeli čudo. Bezbožnici su tome gledali prirodno čudo i tako su i govorili, makar su u svojim dušama osjećali posve drukčije, a to nisu i protiv svoje volje mogli preučjeti.

● Žrtva isповjedne tajne

U zatvoru sjedi i jedan svećenik, velečlan Sanković, kao žrtva isповjedne tajne. U vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (1941.-45.) on je bio na službi u jednom zatvoru, gdje se je očinski briňuo za utamničenike. Na smrt osuđene tješio je Božjom Riječi i to toliko ljubavi da su mu nesrećnici predavalj svoje zadnje poruke upućene njihovim dragim obiteljima i željeli da on bude pokraj njih u času njihove smrte. Kad su jugo-komunisti došli na vlast, odmah su progoni tog svetog pastira nesrećnog osuđenika, jer su htjeli da njega iznudit isповjedne

tajne, kako bi se njima mogli poslužiti. O tim stravima on se nije upuštao u nikakav razgovor, već ih je samo gledao. U vrijeme procesa protiv nadbiskupa Stepinca bio je zatvoren i od njega se tražilo da kaže sve ono što su neki kod njega isповjedili. Mladi isповjednik nije htio popustiti pred prijetnjama i nije se upuštao s nakaznim službenicima. Imao je istom 30 godina, gotovo posve oslijepio i osuden na 15 godina strogog zatvora kao žrtva isповjedne tajne.

Zbog oboljenja očiju molio je za liječnički pregled. Poslali su ga na zatvorenici odjel jedne klinike u Zagrebu. U bolnici ga je zamolio jedan bolesnik za isповijed. Svećenik je u dovoljnoj njegovoj molbi. Potom su jugokomunisti sili svećenika da im otvrije što je isповjedeni zatvorenik sve kazao. Zahtijevali su da im on ponovlji cijelu isповijed, što je on energično odbio. Za kaznu

prekinuli su liječenje njegovih očiju i poslali ga natrag u Staru Gradišku. Sada vidi vrlo malo.

»Uskoro će posvema oslijepjeti i umrijeti bez slobode i bez vida!« — rekao nam je on.

Uz vrata čelije stoji monsinjor iz Zagreba. Bolestan je, kašljše dan i noć. Jedan ga drugi svećenik poslužuje, tj. pravi njegov krevet, podiže mu glavu... i radi sve ono što kršćanska ljubav može pružiti u zatvoru bez vode, hrane i lijekova. Monsinjor je zgrđen od reume i paralize. Mi smo stalno molili strazare da ga se odvede u bolnicu, ali bolesnik to ne želi. Sa suzom u oku on to odbija:

»U bolnici me ne mogu njegovati moja duhovna braća!« Mi ga tješimo: »U kaznioničkoj bolnici ima i sili svećenika na oporavak!« Nato je teškom mukom pristao da ga se odvede u bolnicu. Pri rastanku oprostio se jecajući: »Do vide-

nja u nebul!« Treći je dan umro.

● Tajne mise u gluho doba noći

Dvadeset dana nakon tога umro je jedan franjevac u uskoro zatim jedan franjevac-trećoredac, koji je bio preveo život sv. Pavla s njemačkoga na talijanski. Prevodio je u najvećoj tajnosti tako da strazari nisu otkrili njegove prijevode. Dijelove tih prijevoda podijelili smo između sebe na čitanje, da ih lakše možemo sakriti pred strazarnačima.

Stari svećenik Marko drži po cijeli dan u svojim rukama izrezbarene komadić drvena u njegov palac polako klizi. To je njegova krunica. Drugi svećenici napravili su krunice od konca za čarape, na koji su privrštili komadiće drvena umjesto zrhnaca.

Tako su se hrvatski svećenci služili različitim sredstvima da bi mogli, jer su im jugokomunisti

sve oduzeli: brevijare, misale, krunice, knjige, gramicke engleskog, francuskog i njemačkog jezika, no ostavili su im gramatiku ruskog jezika. Misale i brevijare spali su ispred njihovih prozora, da bi mogli vidjeti crni dan koji je njima potom postao još crnji u njihovoj duši i pred njihovim očima. Mrtvi dom.

Ali vjera je jača od nevjere. Bez oltara, bez kaleda i svjeća, u potpunoj tamni, svećenik je govorio mislu u gluho noći i potihno, a drugi su pobožno sluđili. U tami je djelio pričest.

Mislu smo govorili naizmjence i jedan drugomu, dijelili priče. Jedan je jačao drugoga s otajstvima: vjere tako da noćna tamnina nije dopuštala da jedan drugomu vidi u oku suzane i utjehe. To je bila utjeha Onoga koji je za njih uzeo na sebe prvu žrtvu i koji je ostao nepobjeden u srcima vjernika.

(Svršetak)

Ostao nam je samo veliki Bog

Začuđena što se u ovoj rubrici još nije pojavilo nijedno svjedočanstvo koje žene, Štefica Novak, koja u dvadeset godina živi u Njemačkoj, poslala je ovo izvješće sa svojim iskustvom poratnih (ne)prilika.

Uhapseila me krapinska Ozna. Vodili su me u Varaždin. Putem sam doživjela pravo mučenje: bila svezana ruku ili odrješenih, tukli su me rukama, nogama, kundacima, pljuvali mi u lice, izgavarajući najpoigradnje riječi i strašno puščajući. 23. prosinca 1945. dali su mi motiku i lopatu da si sama kopam grob. Kad sam iskopala jamu, pucali su mi kraj uha, ja sam padala u iskopani grob. Podigli su me, svezali ruke i ostavili satima na zimi stajati. Ruke, svezane na ledima, potpuno su mi se smrznule. Vodili su me zatim po noći dugim putem u Krapinu. Zatvorili su me među muške zatvorenike, obrasle, neuredne, izgladnjene kosture. Strah i neizvjesnost supatničke braće razazili su i mene tako strašno da sam bila u takvoj groznici u kojoj sam izgrizala jezik. Muškarci su, pak skidali svoje kaputice i složili ih u postelju podalje od njih kao svojoj svetinja.

Sutradan došao je strazlar po mene i odveo me u sobu bez prozora, skinuo mi kaput, zapovjedio mi da klekнем na trokutasto dvođe su mi ruke bile svezane na ledima. Ostala sam tako čitav dan. Kad

je došla noć, odvezene je na ispitivanje šefu Ozne. Opet su mi postavili oštro drvo pod koljenja, postavili me kraj užarenje peći. Šef Ozne imao je u rukama gitaru i pomalo svirkuo, a zatim bi mi prilazio i udarao me rukama i nogama i vrijedao me takvim pogrdnjim rijećima kakve toda nisam čula. »Priznaj gdje ti se skrivaš!« — vikao je i nastavio: »Gdje ti je bandit koji je pobjegao iz Lepoglave?« Mučio me tako dugo dok nisam pala u nesvijest. Počinjao je s mnom kantom hladne vode i nastavljao ispitivanje postavivši me na oštro drvo i kraj užarenje peći. Te sam oči, koliko se sjećam, četiri puta pala na nesvijest. Iz moga iscrpljenog tijela tekile su suze, sliina, krv i urin, kap po kap, a ja se nije mogla obrisati. Držala sam od muke i boja kaput na vodi. Misila sam sam na Boga i željela što bržu smrt. Na zidu pred mojim bolnim očima je bila slika na kojoj je pisalo »Tito«. Gledajući je, na trenutak sam pomisnila: moram priznati. Odmah zatim sjetila sam se da sam u katoličkom braku i rekla sebi da ne smijem ništa priznati. Radije ću biti pretrpjeli, smrt i onako

nije daleko. Sjetila sam se sv. Vida i što je on pretrpio kad su ga polako kuhalu u vremenu ulja. Mrak mi je padao na oči i na Titovoj slici vidjela sam sjenu kriza, zatim sam sutoru na nesvijest. Probudila sam se opet medu očnim kosturima od muškaraca. Povjerovali su mi da ne znam gdje se moj muž ekstra pošto je pobegao iz Lepoglave. Nisam znala da je nakon šest tijedana od bijega bio ubijen i da sam s dvadeset godina postala udovica. Vjerovala sam da je uspio pobjeći preko granice Englezima i Amerikanaca i da će jednog dana vratiti. Vjerovala sam u muževljevu sposobnost.

Vratili su me zatim u Varaždin i zatvorili s brojnim ženama. Ubrzo su me odveli duboko pod zemlju, u samicom, gdje su dolazili štakori na ruke i glavu ako bih zaspala. Prebacili su me zatim u Zagreb u zatvor u Novoj Vesi gdje je bio vojni sud. I u Zagrebu sam bila u zatvoru sa ženama koje su dovodili onoliko koliko su ih odvodili, kako smo čuli, negdje kod Rakovog Potoka gdje su ih strijeljali. Govorio nam je to Nikola, dvometraš s Banije, koji nam se jutrom pokazivao zaprljan ilovačom i poškropljem ljudskom krvaju. »Alaj ću vas klati, kad dođete na red. Koja je ljepešta, bit će zadnja da se

nagleda krepavanja bandede — govorio nam je Nikola. Mnoge od nas zatvorene žene imale smo oko vrata krunicu i molile smo je naglašavajući kad smo bile same.

Vjerovala sam da ćemo suprug i ja prezivjeti, kad sam uspjela neposredno nakon rata postići da mi muž osudjenog na smrt jedan oficir za veću sumu novca prebací u logor. Vječito sam hodala za njim po zatvorima od bijega bio ubijen i da sam s dvadeset godina postala udovica. Dok je bio zatvoren u Varaždinu, pronašla sam ga, donijela mu hrane, a strazari su nas tukli i gonili po gradu. Jednom sve u crkve koja je bila otvorena. Uticali smo u crkvu i zatekli dva svećenika koji su se u prvi mah zaprepastili. Oni su, provjerivši idu li gonioci još za nama, zatvorili vrata na crkvi i došli k nama prestrašenima kao zvjerima u koje svatko smije pucati. Svećenici su nas tješili očinskim riječima, budili nam nadu, makar nisu bili u ništa boljem položaju od nas. Doživjela sam što znaće svećenici: sam nam ih je Bog poslao. Onda kad smo sve izgubili i kad nam je bilo lakše umrijeti nego živjeti, osjećala sam da nam je ostao samo veliki Bog i ponizan mučenik — na hrvatski katolički svećenik.